ȘCOALA – STRUCTURĂ REZILIENTĂ ÎN SPAȚIUL RURAL: STUDIU DE CAZ[1]

THE SCHOOL – A RESILIENT STRUCTURE IN RURAL AREAS: CASE STUDY

CZU:316.34:37.0
https://doi.org/10.53783/mtrmt2025.08

Andrei DUMBRĂVEANU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova,
dumbraveanu.andrei@gmail.com
ORCID: 0000-0003- 4427-7119

Summary

Rural areas in the Republic of Moldova are undergoing irreversible transformations. Climate change, overexploitation and massive pollution of water, land and forest resources have caused serious changes in the ecological balance. The resilience capacities of villages are manifested by their ability to accumulate energy coming from outside, or from reactions caused by processes occurring within social units, without affecting the state of the natural environment and the interests of future generations. In our work, we applied methods characteristic of trans-disciplinary research, which are based on documentary-historical analysis, interviewing and surveying respondents, obtaining and interpreting sociological and statistical, qualitative and quantitative data. We were interested in following people over time, in seeing resilience as a stable trajectory of the healthy functioning of the social unit, after the intervention of adverse events, and to highlight the social and cultural factors, education and teaching, that condition elasticity, human flexibility in shock situations and respond to stressful experiences. The school is a social institution producing primary human capital. Currently, the school is in a new phase of its development, which corresponds to the efforts of society to establish a democratic regime, economic freedoms and radical changes in the legal system. During this period, the school proves powerless in the face of challenges. Conservative in its nature, the school continues to walk the beaten path for years, covering itself only with the veil of promoting quality education. Thus, the school, until now, as long as there are demographic sources, manages to produce human capital that easily adapts to changes in a new social environment in all contemporary countries where it is accepted, but not at home in the environment where it was formed.

Keywords: *school, human capital, resistance, resilience, quantitative research, historical documentation, rural space, demographic crisis.*

---

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 **Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice**, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Spațiul rural în Republica Moldova suportă transformări irecuperabile. Schimbările climatice, exploatarea rapace și poluarea masivă a resurselor acvatice, funciare, silvice au provocat modificări grave în echilibrul ecologic. Unitatea socială de bază a spațiului rural – satul este afectat lent și insistent, mai întâi de încercările ce pun stăpânire în mediul natural, apoi și de transformările mediului social, provocate de libertățile democratice și economice. Satul contemporan, în mers grăbit, pierde calificativele romantice atribuite, ca loc, "unde s-a născut veșnicia", " de centru al lumii", sau, ca " enciclopedie a vieții", pe care i le-au acordat sociologii și filosofii români la începutul secolului XX. Cercetările efectuate de Școala Sociologică de la București, sub direcția științifică a academicianului Dimitrie Gusti, studiile și monografiile sociologice sătești, elaborate de Institutul Social Român la scara întregii țări, au dovedit preocupările prioritare ale Statului Unitar Român pentru viitorul spațiului rural, care, în acele vremuri, constituia izvorul principal al sporului demografic, sursă de creștere a populației și formare a forței de muncă pentru asigurarea dezvoltării economice.

La un secol distanță de atunci, satul libertăților democratice și economice este cuprins de transformări febrile, iar în aspect social demografic, reprezintă reversul imaginii satului din sec. XX. Satele din Republica Moldova îmbătrânesc vertiginos, iar unele chiar dispar irecuperabil, ca vetre strămoșești. Conform datelor Recensământului populației și localităților efectuat în 2024, populația cu reședință obișnuită la țară număra 2 401.2 mii persoane, în scădere cu 388 de mii față de 2014. În această perioadă, numărul de locuitori în orașe a crescut cu 40,1 mii, iar în sate s-a redus cu 428,2 mii locuitori. Ceea ce înseamnă dispariția de pe teritoriul Republicii Moldova a 140 de localități mijlocii, ca mărime, cu 3 mii de locuitori fiecare, sau toată populația din raioanele Briceni, Ocnița, Edineț, Dondușeni, Drochia, Râșcani și Soroca, luate împreună. Această pierdere de populație s-a produs într-un singur deceniu, pe timp de pace, fără bombardamente și pârjol.

Starea demografică a localităților rurale este mai mult decât alarmantă. Ea declanșează reacții în lanț, ce afectează dezvoltarea economiei, a societății, a democrației, a spațiului public, a mediului politic, a stării de securitate, pornind de la un sat oarecare și ajungând până la scară întregii țări. Satele contemporane suferă pierderi mari, devastatoare, care pot fi comparate doar cu cele provocate de războaiele prin care ele au trecut de-a lungul istoriei. Dar încă nu e totul pierdut. Satele au surse interne de supraviețuire. Ca unitate socială, satul reprezintă un organism viu ce se dezvoltă conform legilor naturii și ale societății. Evoluția lui depinde de reziliența sa, de mediul social al spațiului rural, de factorii de cultură și civilizație.

Capacitățile de reziliență ale satelor se manifestă prin însușirile lor de acumulare a energiilor provenite din exterior, sau din reacțiile provocate de procesele ce se produc în interiorul unităților sociale, fără a afecta starea mediului natural și interesele viitoarelor generații. De fapt, termenul de reziliență este de etimologie franceză și înseamnă rezistență la șoc, elasticitate, stabilitate. Conceptul de reziliență a fost aplicat mai întâi în științele inginerești, de unde a fost preluat de științele biologice

și ecologie. Ion Dediu considera că reziliența prezintă capacitatea unui sistem biologic sau ecosistem de a se reechilibra în urma impactului unui șoc, (bunăoară, a unui incendiu, ori a unei invazii de lăcuste...). Iar diversitatea ecologică, adică numărul mare de specii, nu este totdeauna o consecință a echilibrului, ci este menținută și prin perturbări și chiar prin dezechilibre reversibile. În situații de criză, sunt degajate mecanisme de autoreglare, ce fac ca un sistem să revină la starea anterioară destabilizării, de către anumiți factori. Se presupune că aceste mecanisme acționează pe principiile cibernetice sau ale feedbackului. Homeostaza – mecanismul cibernetic de autoreglare a ecosistemului ce asigură menținerea direcției, a tendinței inițiale de dezvoltare, chiar dacă, pe parcurs, intervin diferite perturbări; depinde, în mare parte, atât de rezistența mediului înconjurător cât și a organismului, la factorii de impact și de eficiența mecanismelor interne ale organismului. De regulă, se evidențiază două tipuri de homeostază, primul se manifestă *prin rezistență*, adică capacitatea sistemului de a-și menține stabilitatea, chiar dacă mediul exercită o mare presiune asupra lui, și al doilea tip – *prin elasticitate*, ceea ce înseamnă capacitatea sistemului de a se restabili rapid [4, pp. 356, 651].

Aplicarea conceptului ecologic de reziliență în mediul social se complică prin faptul că omul, deși este o ființă biologică, s-a desprins, însă, din regnul animal prin cultură și civilizație. Acest fenomen s-a produs, când omul – animal, din vânător vânat, s-a transformat în vânător organizat, dotat cu unelte (arme), asigurat cu spațiu de securitate și trai, (locuință, cavernă, seliște), când a descoperit avantajele focului și ale hranei prelucrate, când s-a poziționat față de animalul vânat prin limbaj de comunicare verbală și ilustrată (totem, religie) [9].

Există o multitudine de definiții, de formulări filosofice, ce exprimă sensul noțiunii de cultură. Cea mai laconică aparține lui Nicolai Berdiaev, filozof rus, reprezentant al existențialismului, preocupat de religie, exilat peste hotare de regimul bolșevic. Berdiaev considera că tot ce e făcut cu mâna și mintea omului este cultură, iar restul e natură. Ovidiu Drimba, istoric literar român, fost asistent al filozofului și poetului Lucian Blaga la catedra de filozofie a culturii, a Universității ”Regele Ferdinand I” din Cluj, considera cultura drept geneză a spiritului și a intelectului, a descoperirii sinelui și a necunoscutului, a explicării misterului și a plăcerii frumosului. Cultura determină raportul omului cu natura, cu celălalt, cu societatea. Cultura urmărește stabilirea, nu a unor relații practice utilitare sau de instrumentalizare a unuia de către celălalt, ci a unor relații de comunicare, de căutare, de regăsire în celălalt. Cultura e suportul spiritual și intelectual al civilizației. Însă, prin confuzie, unii cercetători consideră cultura și civilizația drept termeni identici. În viziunea lui Drimba, civilizația reprezintă totalitatea mijloacelor, cu ajutorul cărora omul se adaptează la mediul, natural și social, reușind să-l supună și să-l transforme, să-l organizeze și să i se integreze. Tot ce aparține sferei satisfacerii nevoilor materiale, confortului și securității, înseamnă civilizație. Prerogativele civilizației sunt: alimentația, locuința, îmbrăcămintea, (nu însă și podoabele), construcțiile publice, mijloacele de comunicare, tehnologiile, activitățile economice, politica și organizarea administrativă,

socială, juridică și militară. Un rol important în afirmarea civilizației, în realizarea exigențelor ei practice, îl deține educația și învățământul. Pe tot parcursul istoriei, interacțiunea civilizație – cultură s-a afirmat frecvent, comunicarea între ele urmărind idealul realizării plenare a omului, a vieții și a comunității umane [5].

Dihotomia cultură – civilizație reprezintă afirmarea omului ca individ și ca populație, în natură și în mediul social, totodată și rezistența sau elasticitatea mediului social la provocările ce vin din exteriorul, dar și din interiorul comunității umane. În acest tot întreg, *civilizația* are funcții primordiale în promovarea rezilienței sociale.

Conform Strategiei Globale de Politică Externă și de Securitate a Uniunii Europene din 2016 (EUGS), reziliența constituie ”abilitatea statelor și a societăților de a se reforma, rezistând astfel și recuperându-se din crize interne sau externe” [14, p. 23]. Deci, reziliența nu este numai un termen din domeniul politic, ci a devenit și un element-cheie aparținând democrațiilor. Reziliența reflectă capacitatea statului de a se reforma și a se ajusta prin transferul de putere, fără a slăbi întregul sistem.

Termenul de *reziliență*, atunci când se aplică în politică, relații internaționale, sau pentru societăți și organizații, exprimă capacitățile lor interne și abilitățile de gestionare a crizelor. În Strategia Națională de Securitate a Statelor unite ale Americii (SUA), în rapoartele Organizației Națiunilor Unite (ONU) privind schimbările climatice, prevenirea dezastrelor și politicile de dezvoltare, termenul de *reziliență* substituie noțiunea de *stabilitate*. Această preferință se face din cauza implicaților negative a celui din urmă, în scopul susținerii status quo-ului din statele cu conduceri autoritare [10, p. 142]. Cuvintele reziliență, durabilitate, stabilitate, sustenabilitate sunt sinonime, care, etimologic, provin din limba latină, dar au pătruns în circuit prin intermediul limbilor de comunicare internațională. *Reziliența, ca și concept de dezvoltare umană,* își are începuturile în conceptul de *dezvoltare durabilă* elaborat în 1987, înainte de căderea Cortinei de Fier și prezentat în raportul ”*Viitorul nostru comun*”, cunoscut și sub numele de Raportul Brundtland. În esență, acest concept prevede că *dezvoltarea durabilă* este o astfel de dezvoltare, care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi. Dezvoltarea durabilă sau sustenabilă se axează, în primul rând, pe asigurarea unui echilibru între aspectele sociale, economice și ecologice și elementele capitalului natural.

În lucrarea noastră am aplicat metode caracteristice cercetărilor trans-disciplinare, ce se bazează pe analiza documentar – istorică, pe intervievarea și anchetarea respondenților, obținerea și interpretarea datelor sociologice și statistice, calitative și cantitative. Am fost interesați să urmărim oamenii în timp, să vedem reziliența ca pe o traiectorie stabilă a funcționării sănătoase a unității sociale, după intervenția evenimentelor adverse. Să evidențiem factorii sociali și culturali, de educație și învățământ, care condiționează elasticitatea, flexibilitatea umană la stările de șoc și răspund la experiențele stresante. Am conturat reziliența ca pe un proces continuu, care formează caracterul, ținuta psihologică și imaginea de grup a unității sociale.

Sunt mai mulți factori, și toți diferiți, care ar putea influența reziliența individuală și colectivă. Așa cum am văzut mai sus: fiecare sistem ecologic conține în sine mecanisme de adaptare de lungă durată, prin *rezistență* și de scurtă durată, prin *elasticitate sau flexibilitate.* Pornind de la acest postulat, am căutat răspuns la cele mai frecvente întrebări și ce ar trebui să facă oamenii supuși schimbărilor care le afectează stabilitatea. Cercetările lui George Bonanno, profesor la Universitatea din Columbia, SUA au dovedit că, în centrul durerii umane și al reacțiilor la traume se află reziliența psihologică, iar experiența umană, după evenimente stresante, majore este o parte inerentă a rezilienței personale și colective. Acțiunile oamenilor, în condiții de criză, depind de faptul, cine sunt ei, ce s-a întâmplat cu ei și care este situația lor la momentul respectiv. Există trei componente-cheie ale flexibilității: 1. Modul în care interpretăm situația sau sensibilitatea contextului; 2. Repertoriul de comportamente; 3. Capacitatea de regrupare pe suportul feedbackului corectiv [13].

Considerând că: tehnologiile, capitalul social, potențialul cultural, educația și învățământul, ca elemente de bază ale civilizației, sunt factori de importanță majoră pentru rezistența în timp și adaptarea unității sociale la noile împrejurări, fără pierderi substanțiale, ne-am propus să urmărim traiectoria rezilienței în timp istoric, conform etapelor prin care a trecut civilizația unei localități rurale. Am preconizat cercetarea evoluției procesului de educare și învățământ și valorificarea capitalului uman, obținut în instituția școlară pe parcursul anilor, în folosul comunității. Am ales drept obiect de studiu un sat situat în partea de nord a Republicii Moldova, într-un mediu social supus impactului provocat de transformările continui, unde zonele de frontieră cu România și Ucraina se suprapun. Localitatea selectată se află la mică distanță de oraș, dar relativ mai departe de centrele urbane mari, beneficiază de drumuri bune, de liberă circulație și comunicare între oameni.

Trebisăuți: dezvoltare și reziliență. Studiu de caz.

Am selectat satul Trebisăuți pentru a cerceta influența factorilor de cultură și civilizație, acțiunile lor de transformare a mediului social în comunitatea rurală, prin religie și învățământ. Am făcut această alegere, pornind de la faptul că, Trebisăuți este un sat mijlociu, situat într-o regiune populată dens, unde, pe parcursul vremii, au fost depistate mai multe culturi istorice, s-au întâlnit și s-au suprapus civilizații. Studiul a fost elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01. ”Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”. Am elaborat lucrarea aplicând pe parcursul cercetării metoda documentării istorice, a analizei statistice și a investigației sociologice cantitative prin chestionare. Anchetarea a fost efectuată pe teren în luna aprilie 2025, pe un eșantion de 650 respondenți din 40 localități mari și mijlocii, situate în spațiul rural, dintre care 127 respondenți în Trebisăuți.

Primul document cunoscut până în prezent, care atestă localitatea este un uric de pe vremea lui Alexandru Vodă Lăpușneanu. La 23 martie 1555, Domnul țării Moldovei, în prezența boierilor de rang înalt și pârcălabilor de Hotin, de Neamț și de Cetatea-Nouă întărea, prin uric, lui popa Cozma cumpărarea cu 300 zloți tătărești

a câtorva părți din satul unde a fost Mihăilă, în Dobrova, din satul lui Bârsan, numit Oncani, din satul Turburei și satul Tribisviți. La 12 aprilie 1620, Gașpar Voievod, printr-un hrisov, adeverea lui Costea Bucioc satele Tribisăuți, cu heleșteie și cu mori pe Drabiște, Demideni (mai târziu denumit de turci Bulboaca), Marcovăț (azi Mărcăuți) pe pârâul Răcovăț,, jumătate din satul Mândâcăuți (devenit mai târziu Ratuș, ceea înseamnă han, loc de popas și ospătare; după 1940, face parte din Ucraina și se numește Oleksiivka), satul Romancăuți pe Drabiște (azi Ucraina). Toate aceste localități sunt situate la 2-5 km de Trebisăuți. Pe teritoriul lor au fost descoperite urmele unor vechi așezări din epoca neolitică, cu vase pictate și figurine din lut ars, unelte din cremene, din oase de animale. În epoca respectivă s-a format Cultura de Cucuteni – Tripolie, a luat naștere agricultura, ca știință și artă a cultivării plantelor, a domesticirii și a creșterii animalelor. Au fost puse primele trepte la ascensiunea civilizației umane sedentare. Cultura de Cucuteni – Tripolie se încadrează în perioada neoliticului târziu și reprezintă civilizația ceramicii, a tehnologiilor de prelucrare a lutului, a olăritului cu ilustrare în diverse culori – roșu întunecat, verde, negru, violet – a vaselor, a obiectelor de lut; de coacere în aer liber și de ardere a lor, mai apoi. Unele tehnici, aplicate de meșterii acelei epoci în producerea vaselor de ceramică, a obiectelor de cult și de uz utilitar, din acea epocă, rămân încă nedescifrate de specialiștii contemporani. Arheologul Vsevolod Marchevici a analizat lanțul genetic al formelor ceramicii de Cucuteni – Tripolie și al ornamentelor ei, în baza tezaurului cultural depistat pe parcursul anilor, în prejma localităților din partea de nord a Moldovei. Figurinele umane și zoomorfe, altarele, cristelnițele, modelele de locuințe, podoabele, ornamentele pe vasele de cult – exprimă modul de viață al acelor triburi. V. Marchevici consideră, că acei oameni cunoșteau deja ce este diviziunea muncii, ei practicau o economie ramificată și organizare socială deloc simplă. Statuetele plastice antropomorfe convențional-realiste și cele schematice redau cultul zeiței-mamă și mai puțin al bărbatului. Chipurile plastice din lut, executate aproape realist, prezintă figuri de conducători sau de luptători, ale bărbaților plecați din viață. Vasele de lut ars pictate sunt niște cărți deschise ale neoliticului unde imaginile-simbol reprezintă ideograme, mesaje, avertismente, venerații. Universul ceresc și cel teluric s-au întâlnit pe vasele arse și au format viziuni și norme de viață. Simbolul zeiței-mamă și a taurului sunt strâns legate. Ele sunt exprimate prin diverse variante ale fertilității (coarnele taurului pe fundalul simbolului feminin), iar simbolul masculinului este redat prin coarnele lunii în renaștere, prin forme de șarpe, de pește, de lei, balauri etc [12]. În epoca bronzului, civilizația lutului ars a intrat în declin. Așezările ei au dispărut misterios. Sunt mai multe ipoteze și teorii. Unele consideră, că de vină este creșterea excesivă a localităților populate, ce a condus la apariția unor boli sociale, precum tuberculoza, sau a unor viruși, care au cosit nemilos oamenii. Altele susțin, că schimbările climatice au provocat secete, care, pe fondalul secătuirii resurselor de hrană, au cauzat înfometare, mortalitate și migrații de populație. Așa, cum o nevoie nu vine nicicând de una singură, posibil, o dată cu schimbările climatice, s-ar fi activizat și agenții patogeni ai unor boli contagioase, incurabile, pentru

acea civilizație. Însă cultura și civilizația neoliticului n-au dispărut definitiv. Oamenii care au reușit să supraviețuiască intemperiilor, fie prin fugă, fie prin rezistență și sacrificiu, au păstrat și valorile sacre ale civilizației lor, care, în imaginația colectivă, i-au ajutat să reziste. Simbolurile culturii de Cucuteni – Tripolie au trecut de pe vasele de ceramică în țesături, în broderii, în portul popular; deși, rar dacă cineva dintre meșterii care le reproduc azi mai știu semnificațiile lor.

Pământul este cel mai fidel păstrător al memoriei istorice. Prin luna aprilie a anului 2025, un țăran din Trebisăuți mi-a arătat un loc unde s-a aflat cândva, demult o casă, iar dânsul adună de acolo hârburi de oale sparte, de fiecare dată când însămânțează pământul. Locul era situat pe o ridicătură stâncoasă, unde, la marginea satului, cotește pârâul Draghiște. Știam, că în acele împrejurimi s-au găsit urme de ceramică de Cucuteni – Tripolie și am rămas uimit când am văzut o mulțime de cioburi subțiri negre-cenușii, care, șterse de praf, căpătau luciu. Asemenea ceramică neagră putea aparține Culturii Sântana de Mureș – Cerneahov. Domnul profesor universitar, doctor habilitat în istorie Gheorghe Postică, colaborator la Muzeul Național de Istorie, a confirmat presupunerea mea. Deci, la Trebisăuți, la o distanță de circa un mileniu și jumătate, în timp, pe unul și același loc, pe valea Draghiștei, se întâlneau două culturi, două civilizații.

Cultura Sântana de Mureș – Cerneahov poartă numele localităților unde a fost atestată, aproximativ în același timp: prima dată, la Sântana de Mureș, România și Cerneahov, Ucraina. Prezintă un amestec de influențe ale geto – dacilor, goților, sarmaților și ale slavilor. A cuprins un areal de circa 400 mii km pătrați: toată suprafața teritoriului carpato-dunărean a României, – cu excepția Dobrogei –, tot teritoriul Republicii Moldova, al Ucrainei, – până la gurile râului Nipru – și al Rusiei, – până la râul Donețul de Nord. A apărut în Evul Mediu timpuriu, în perioada când s-a atestat o scădere semnificativă a temperaturii pe glob, ce a durat circa șase secole, provocând schimbări climatice, crize de hrană și migrații de popoare. La începutul secolului II d. Hr., mai multe triburi germanice de neamul goților s-au ridicat din Scandinavia și au pornit înspre Imperiul Roman, cel mai mare și mai bogat stat al lumii antice. Imperiul, însuși, trecea printr-o serie de crize, care i-au afectat irecuperabil securitatea. Decadența morală, corupția, dezmățul, scăderea mare a populației, declinul economic, revoltele sclavilor – toți acești factori de ordin social-politic amenințau, nu numai orânduirea statală, dar și existența în sine a imperiului. În acele vremuri de cumpănă, vizigoții și ostrogoții au ajuns la hotarele civilizației romane. Vizigoții s-au oprit în Aquitania sau Galia, iar ostrogoții – pe pământurile dacilor liberi: ale geților, ale carpilor, ale costobocilor, ce se întindeau dincolo de Nistru și până la izvoarele lui. Ostrogoților li s-au alăturat, sarmații, iar, mai apoi, și unele triburi slave. Dacii liberi s-au opus străinilor, însă repede au încheiat alianțe cu ei, căci nu încetară nici o dată să lupte cu romanii pentru eliberarea provinciei ocupate. Între războaiele de jaf, pe timp de pace, un întreg amalgam de triburi făcea comerț cu romanii, utilizând în comunicare dialectul latin, în care vorbeau triburile dacilor. Dialectul respectiv a unit invadatorii și populația băștinașă, fortificând Cultura Sântana

de Mureș – Cerneahov, care s-a dezvoltat și a înflorit vreme de trei secole. În această perioadă, ostrogoții au dezvoltat tehnologii noi de îmbunătățire a calității fierului, a productivității pământului. Au elaborat tehnici agricole mai performante, cum ar fi plugul cu grindei și tăiș de fier, tras de boi, pentru desțelenire și arătură adâncă, perfecționând uneltele de recoltare a grânelor; astfel au ridicat rentabilitatea acestor culturi și au dezvoltat comerțul cu graminee, vite și oi, cu ceară și miere de albine. Oamenii acelor timpuri trăiau în bordeie și semi-bordeie și erau organizați deja în obști sătești. Cultura Sântana de Mureș – Cerneahov a apărut în Evul Mediu timpuriu, când dispărea Imperiul Roman, iar, o dată cu el, și civilizația romană. Ea delimitează începutul etnogenezei poporului român, dovedind rezistența, flexibilitatea, capacitatea de asimilare, puterea și viabilitatea triburilor geto – dace. O dată cu invazia, în Europa, a hunilor, – un popor nomad de origine turcică, alimentat de o civilizație formată în goana calului, – s-a produs declinul Culturii Sântana de Mureș – Cerneahov. Hunii nu s-au menținut mult timp pe pământurile vechii Dacii, în schimb, urmașii lor, kutrigurii și oguzii s-au ridicat și au mers în puhoaie spre Imperiul Bizantin în sec. VI d.Hr., o dată cu slavii dintre râurile Volga și Don. Iar drumul unora dintre aceștia a trecut pe culoarul Nistrului de Mijloc, ducându-i spre sud, unde au acoperit Peninsula Balcanică până în Grecia. Găsind terenuri bune pentru agricultură, o parte din triburile slave, precum anții, s-au oprit la vest de râul Nistru, pe cursul de sus al apei. Sedentarizarea slavilor și lunga lor conviețuire cu romanicii nord-dunăreni au avut însemnate consecințe asupra societății locale și desfășurării etnogenezei românilor [2]. Migrarea slavilor, dar și a proto-bulgarilor și oguzilor, atrași de civilizația superioară a Bizanțului, a făcut să apară Cultură balcano – dunăreană, care cuprinde sfârșitul sec. VIII și începutul sec XI d.Hr. Cultura balcano – dunăreană este considerată o cultură în care, pe lângă componentele slavă și bulgară, există și componenta valahă. S-a format o dată cu Țaratul Bulgar în Balcanii de nord-est, reprezentând o uniune între proto-bulgari și slavi, formată în fața amenințărilor Imperiului Bizantin, de la sud, dar și a avarilor de la nord-vest. Slavii s-au impus mai apoi și, în cele din urmă, limba și tradițiile lor au devenit dominante. Cultura balcano – dunăreană s-a extins pe un areal vast, ce cuprindea teritoriul situat între Munții Carpați și Balcanii de Sud, Marea Neagră și Marea Adriatică, iar la nord de Dunăre, ajungea până în Muntenia, Sudul Transilvaniei și partea centrală a Moldovei, până la râul Răut. Răspândită pe pământurile mai multor popoare, cultura respectivă avea și aspect local. Invazia pecenegilor în Bizanț a marcat începutul declinului Culturii balcano – dunărene, ca să dispară în istorie după năvălirea tătaro-mongolă, când Hoarda de Aura a cucerit Bulgaria. Totuși, elementele ei s-au manifestat încă mult timp în viața spirituală, politică și culturală. Bunăoară, limba slavă drept mijloc de comunicare ortodoxă și de gestiune a lucrărilor de secretariat la cancelariile domnești, în principatele române, s-a utilizat până în sec. XVII.

Succesiunea culturilor și a civilizațiilor a înrâurit destinele popoarelor, a marcat câmpul lor social-psihologic. Migrațiile necontenite, ciocnirile militare între triburi, comerțul cu robi, violurile, deportările, întâlnirile întâmplătoare – au produs în

permanență amestec de gene. Generațiile, pentru a supraviețui, au creat cultură, iar codul cultural, ca și codul genetic, a fost supus unor modificări ramificate. O dată cu dezvoltarea civilizațiilor și a tehnologiilor, s-au multiplicat și sursele de inovații și de perturbații în mediul social. Diversificarea culturală a frânat dezbinarea genetică a speciei umane, iar competențele creierului uman au permis o gamă de adaptări, schimbări și diversificări în limite extrem de largi [9]. Omul pre-uman s-a transformat în ființă umană timp de milenii. Însă, mai întâi, în el s-a trezit interesul, apoi a venit pasiunea și îndeletnicirea, iubirea și suferința, râsul și plânsul, voința și putința. Omul a acumulat cunoștințe și abilități și, acumulându-le pentru sine, le-a transmis și celorlalți, ca, împreună, să devină rezistenți în fața primejdiilor, să înțeleagă și să evite amenințările. Să supraviețuiască împreună.

Satul nu este doar un punct geografic, ci, mai întâi, un loc de trai, pe care ginta primitivă l-a ales din considerente, că acolo se găsea apă și hrană pentru nevoile ei, era mai dosit din calea vântului și a frigului, dar și mai ascuns de străini. Când erau amenințați de năvălitori, neavând forțe pentru a rezista, de frica robiei, locuitorii părăseau satele și plecau unde nu puteau fi găsiți. Dacă primejdia trecea repede, reveneau la vetrele lor, dacă nu, atunci păstrau amintirea locului în memoria colectivă, ca urmașii urmașilor să se întoarcă acolo unde înaintașii au trăit bine. Satul e locul de pe fața pământului, care, spre deosebire de alte locuri, este înzestrat cu energii viabile. Locul respectiv adună oamenii și menține laolaltă generațiile. Nu cunoaștem ce nume purta așezarea înainte de a fi Trebisăuți, însă un lucru este cert: pe malul Draghiștei, de-a lungul mileniilor, pe locul numit azi Trebisăuți, s-au perindat culturi și civilizații, oameni care au rezistat, s-au adaptat la noile împrejurări și își continuă destinul.

Costea Bucioc, proprietarul moșiei satului Trebisăuți, n-a fost numai un mare latifundiar, ci și un iscusit dregător și abil om politic în Moldova sfârșitului de veac al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea. Vom stărui puțin asupra personalității sale, căci Costea Bucioc a lăsat, pentru două secole și jumătate, moștenire urmașilor săi, moșia satului Trebisăuți. De boieri depindea soarta satelor, dar dânșii nu aveau puteri nelimitate asupra țăranilor. În Moldova feudală, domnitorul Țării era considerat conducătorul suprem al pământului, însă era numai conducător, dar nu și proprietar. O dată cu intensificarea războaielor și năvălirilor de la răsărit, domnitorii făceau abuz de putere și donau, în întregime sau în atare părți, moșiile satelor, unor nobili militari, care se manifestau pe câmpul de luptă. Astfel, în Moldova, satele s-au pomenit în situația când 5/9 din pământuri aparțineau moșiilor boierești, 2/9 moșiilor mănăstirești, iar 1/9 moșiilor răzășești. Moșia boierească era împărțită în două părți, una, care reprezenta gospodăria boierească și a doua, care cuprindea loturile date spre folosință clăcașilor, pentru care aceștia erau obligați să presteze claca. Unii boieri, pentru atragerea brațelor de muncă pe moșiile lor, ofereau terenuri oamenilor din alte părți, în special loc de casă, materiale de construcție gratuite, scutiri de dări și pășune [11].

Dar să revenim la Costea Bucioc. Susținător al dinastiei Movileștilor, ca lider militar, a luptat împotriva Imperiului Otoman, alături de oștile Uniunii statale polo-

no-lituaniene. Suferind înfrângere, a urmat Movileștii în exilul polonez, în 1611 sau 1612. A revenit în țară după moartea lui Constantin Movilă și a trecut de partea lui Radu Mihnea, numit de otomani domn al Moldovei. A fost mare Vornic al Țării de Jos. Și-a menținut poziția și sub domnia lui Gaspar Graziani, un aventurier italian ajuns în scaunul domnesc. Costea Bucioc și Gaspar Graziani nu se sufereau reciproc, Graziani a încercat chiar să-l otrăvească pe vornicul său. Totuși, până la urmă, cei doi s-au împăcat. În 1620, Graziani a implicat Moldova, de partea poloneză, într-un nou război cu otomanii, purtat pe teritoriul moldovenesc. Bucioc a comandat armata moldovenilor și a suferit înfrângere. În retragere spre Polonia, s-a oprit într-o branițte, la moșia finului său de cununie Teodor Brănișteanu, care, – în loc să-l găzduiască și să-l ascundă, cum s-ar fi cuvenit, – a doua zi, l-a legat și l-a dus poclon lui Skender Pașa, care a ordonat să fie tras în țeapă. Cum a scris mai târziu Miron Costin, cronicarul fiind și el înrudit cu urmașii lui Costea Bucioc: „ O! Să-l bată Dumnezeu, hin ca acela!..” ”...Și dacă l-a dus la Schider Pașa, îndată a apucat și l-a înțepat pre Bucioc, săracul, cela ce pururea sfătuia pe Gașpar Vodă spre bine” [15]. Asta s-a întâmplat, la nici un an, după ce a jucat la nunta fiicei sale Tudosca cu Vasile Coci, zis ”albanezul”, care, mai târziu, când a ajuns Domn al Moldovei a luat numele de Lupu. Trecuseră numai șase luni după ce Costea Bucioc cumpărase moșia satului Trebisăuți. Alexandru Iliaș, urcat în scaun după Gaspar voievod, a confiscat o parte din averile familiei Bucioc, dar n-a reușit mult, căci a domnit puțin și, în scurt timp după ce a fost mazilit, în scaun a urcat ginerele lui Bucioc, Vasile Lupu, un domnitor reformator, care, în condițiile vitrege de atunci, s-a menținut la putere 19 ani, cel mai mult, după Ștefan cel Mare și Alexandru cel Bun. A fost considerat om al turcilor, dar, în umbra Porții, a promovat o politică externă favorabilă Moldovei, a protejat ortodoxia și a fost ctitor de biserici, între care, cea mai impunătoare, Sfinții Trei Ierarhi de la Iași, unde a înființat și o școală – Academia Vasiliană – și o tipografie. Averea rămasă de la Costea Bucioc a ajuns și la rudele lui colaterale, provenite din ramura moldovenească a familiei Cantacuzino. Cantacuzinii erau greci de origine, care posedau arta negoțului și s-au făcut bogați în Constantinopol, însă, știința și ținuta lor aleasă nu erau pe placul sultanilor, fapt pentru care, periodic, plăteau cu moartea. Ceea ce i-a făcu să plece din capitala imperiului și să ajungă în Principatele Române. Au avut tot timpul conștiința că cei din Moldova alcătuiesc împreună cu cei din Tara Românească o unică, mare familie, al cărui prestigiu trebuia apărat. Au fost oameni cultivați, nu doar simpli știutori de carte, conștienți de însemnătatea creației culturale, unii dintre ei, adevărați cărturari. Dorința de bogăție și putere nu-i făcea niciodată ”să treacă peste hotarele lor, dincolo de care vedeau rușinea din partea oamenilor și pedeapsa din partea lui Dumnezeu” [6]. Sociabili din fire și înțelepți prin moștenire, Cantacuzinii s-au adaptat ușor la legile nescrise ale acelor vremi, au făcut alianțe și s-au înrudit prin căsătorii cu familii de nobili și din conducerea țării. Vreme de circa trei secole, neamul cantacuzinilor a influențat viața socială, politică, culturală din Muntenia, Moldova și Rusia. Primul a venit în Moldova Iordache Cantacuzino. El s-a căsătorit cu fiica lui Costea Bucioc – Catrina, care era soră cu Tudosca, soția lui Vasile Lupu. Deci, Iordache

Cantacuzino, n-a fost numai cumnatul acestuia, dar și un susținător fidel al politicilor promovate de Vasile Lupu. La 1666, marele vistier Iordache Cantacuzino stăpânea moșiile depline a 60 de sate și jumătate din moșiile a 15 sate. Feciorul lui Iordache și nepotul lui Coste Bucioc – Toderașco Cantacuzino a fost căsătorit cu strănepoata domnitorului Ștefan Vodă Tomșa și a urcat toate treptele boieriilor moldovenești, fiind pârcălab de Hotin, mare comis, mare spătar, mare paharnic – până la demnitatea de mare vistiernic. La 16 octombrie 1670, domnitorul Gheorghe Duca a întărit spătarului Toderașco Iordache mărturisirea hotarnică a satului Trebisăuți, ținutul Hotin. În document se menționează: ”Ca să socotim hotarul dintre alți megieși, am venit acolo la satu, am strânsu oameni buni și bătrâni, și feciori de boiernași, anume pe Marcu den Mândâcăuți și pre Samson de Rosoșeni, și s-o tâmplat și Pancu care a fost și șoltuz de Ștefanești, și oameni bătrâni, care au știut rândul hotarului, anume, Ghiorghie Belei de acolo den satu, Grigore vătămanu, de acolo, Iacob juzi și Gligor Jăla și Țuril, feciorul vătămanului și Iașcu Braga [...] Dacă am înconjurat hotarul și cu oamenii ce au știut rândul hotarului foarte bine și numai ce s-au aflat despre Corestăuți puțin lucru împresurat a Tribisăuților. Ce acela încă am socotit și l-am așezat cu acei oameni, care-s mai sus scrișii și au pus și stâlpi ca să n-aibă gâlceavă pentru acel puțin loc. Și acei oameni câți sântu mai sus scrișii toți s-au pus unii iscăliturile, alții degetele pre această mărturie ca să fie de credință” [1, pp. 26, 27].

Nu am prezentat aici hotarul moșiei satului, din considerente că acest fapt ar fi solicitat un comentariu ce depășește subiectul abordat. Vom reveni asupra lui cu altă ocazie. Acum putem menționa, doar, că linia de hotar a satului Trebisăuți a rămas neschimbată până în prezent. Iar modul de întocmire documentară a hotarelor moșiilor sătești prin mărturisirea oamenilor buni și bătrâni, apelând la memoria colectivă, este semnificativ. Boierii veneau și plecau, la fel ca și domnitorii. Moșia însă rămânea, fiind ocrotită de cei care o lucrau. Ei erau gata să lupte pentru fiecare palmă de pământ luată din moșia lor. Însuși numele de moșie înseamnă pământ stăpânit prin ereditate de la moși, de la oamenii bătrâni, de la bunei. Civilizația medievală nu cunoștea încă cadastrul cu măsurători topografice, cu baze de date, scheme și hărți ale terenurilor. Domnitorul era responsabil, în fața poporului, de ocrotirea și apărarea pământurilor țării, dar nu era și stăpânul lor. Stăpână a pământului era obștea satului. Era o situație nostimă în felul ei, căci menținea o stare de fapt moștenită din comuna primitivă, unde fiecare trib era stăpân pe pământul ocupat, pe care îl folosea în agricultură. Dispariția societății tribale n-a însemnat și dispariția agriculturii, ba dimpotrivă, a condus la dezvoltarea și prosperarea acesteia, numai că securitatea terenurilor agricole a trecut pe seama obștei sătești. Acele așezări umane unde obștea avea structuri de forță, capabile s-o apere, și-au menținut pământurile intacte, iar satele care erau mai slabe în această privință, au fost silite de împrejurări să încheie parteneriate de apărare cu structuri militare, în schimbul unor părți din moșie. Astfel au apărut juzii sau conducătorii de ceată, care mai aveau și atribuții judecătorești. Mai târziu, la începuturile Epocii Feudale, o dată cu creșterea expansiunilor și migrațiilor nomade, unii juzi au devenit voievozi, iar alții au rămas să fie boiernași sau chiar țărani.

Astfel au apărut structuri statale medievale cu boieri, cu domnitori, cu orânduiri administrative noi, cu oșteni ai domnitorului, dar și ai boierilor. Deși situația țăranilor s-a schimbat permanent, obștea a rămas să păstreze în memoria colectivă hotarele pământurilor, care, pe drept, i-au aparținut altădată. Pe lângă patronimele celor mai buni și mai bătrâni oameni, păstrători ai memoriei locului la Trebisăuți, în 1670, întâlnim calificativul de vătăman pentru Grigore, adică conducător al obștei și de jude pentru Iacob, cap al satului cu împuterniciri de judecător. Numele de Jăla și Braga au dispărut, răpite de intemperiile timpurilor. Conform unui raport ce viza numărul populației în satul Trebisăuți la 1820, adică la un secol și jumătate, după ce Toderașco Iordache Cantacuzino a verificat hotarele moșiei, întâlnim numele unui țăran, Dumitru Bilei. Cel puțin, acesta, de unul singur, ar fi rămas păstrător al lanțului memoriei colective, deși, până azi, în Trebisăuți, câțiva oameni mai sunt numiți, după poreclă, ”de a lui Bulei”. Nu-i de mirare, a fost perioada când feudalismul, ajuns la apogeu, supunea țărănimea, acea sursă de creștere demografică, dar și ca forță principală a economiei, la grele încercări. Iată, cum istoricul Vasile Boerescu prezintă portretul țăranului român de atunci:

1. țăranul român aservit era, în secolul al XVIII și până la reforma agrară de la 1864, om liber, căci era stăpân pe persoana și averea sa și se putea muta; nu era liber, căci datora lucrul personal perpetuu stăpânului, iar dacă nu avea alți moștenitori, îl moștenea acesta;
2. era șerb, căci era vândut cu proprietatea și restricții erau puse la dreptul lui de strămutare; nu era șerb, căci avea raporturi directe cu statul;
3. era emfiteot, căci concesiunea lui de pământ era perpetuă; nu era emfiteot, căci pe lângă redevență mai datora și muncă;
4. era locatar, căci proprietarul îl putea expulza; nu era locatar, căci posesia lui nu era provizorie, ci perpetuă; nu datora numai redevență în bani, ci și în natură; transmitea moștenitorilor săi o parte din drepturile sale; proprietarul nu se obliga să întrețină lucrul ce-l punea la dispoziție;
5. era coproprietar, fiindcă avea un drept indiviz la moșie; nu era coproprietar, pentru că nu putea ieși din indiviziune, fiindcă proprietarul îl putea lipsi de dreptul său real;
6. era uzufructuar, căci se folosea de obiect și drepturile sale asupra unei părți din moșie nu erau decât viagere, dar era mai mult decât uzufructuar, căci dreptul său nu era limitat într-un termen, era transmisibil moștenitorilor;
7. Era colon, căci trebuia să dea proprietarului o parte din fructe, dar era mai mult decât colon, căci dreptul său deriva din lege, iar nu din convenția părților și era drept perpetuum și transmisibil ipso jure;
8. Așadar, era mai mult decât un șerb, decât un locatar, decât un uzufructuar. Decât un colon parțial, dar era mai puțin decât un om liber, decât un emfiteot, decât un coproprietar. Calitatea lui era foarte greu de definit [8, p. 37].

În lupta sa pentru existență, pentru a rezista, a se adapta la noile condiții, mereu schimbătoare, ale mediului social și a supraviețui, țăranul român era legat nu numai

de proprietarul moșiei, dar depindea mult și de forțele geopolitice. La începutul sec. XVIII, când Imperiul Otoman a ajuns la culmea înfloririi, în Nord, la răsărit s-a trezit o nouă putere, alimentată genetic de veleitățile Hoardei de Aur – Rusia lui Petru I. Dorințele ei erau mările calde și stăpânirea strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Ceea ce însemna războaie iminente cu Imperiul Otoman. În planurile rușilor, Principatul Moldovei s-a dovedit a fi un cap de pod pentru ași atinge scopul lor strategic. Cu promisiuni atrăgătoare, dar și înșelătoare, ei l-au convins pe principele Dimitrie Cantemir, – filosof iluminist de mărime europeană și, mai puțin, om politic, – să treacă de partea Rusiei. Tratatul încheiat între Petru I și Dimitrie Cantemir la Luțk în 1711 a stat la începutul sfârtecărilor teritoriale și a declinului Țării Moldovei. Cantacuzinii din Moldova, fiind încă politicieni tineri, n-au fost aproape de Dimitrie Cantemir și nici în evenimentele din 1711-1712 nu s-au implicat. După eșecul rușilor în Campania de la Prut, turcii au reușit să-și realizeze visul de 175 de ani, să transforme ținutul Hotinului în pașalâc. Moldovenii, în schimb, au pierdut un ținut dintre cele mai bogate, care, chiar și în anii grei, plătea domnului biruri mari în oi și vite, mai mult decât celelalte ținuturi. Târgul situat alături de vamă era un important centru comercial pentru negustorii băștinași și străini, care aducea mult venit. Iar cetatea Hotinului era cel mai fortificat punct strategic în nord-estul țării. La 1716, turcii au emis un firman prin cate toate pământurile și circa 160 de sate, aflate în hotarele olatului, au fost desprinse de Moldova și alipite cetății Hotin. De acum înainte, fiecare cetățean înscris în raia, care împlinea vârsta de 12 ani, plătea darea de suflet, câte un galben. Se lua desetină de fiecare știubei de albine – câte patru parale; de fiecare cap de oaie, capră, miel – câte o para, iar de fiecare porc – câte patru parale. Prin acel firman, se cerea ca locuitorii olatului, refugiați în Moldova, să fie căutați, găsiți și întorși, fără nici un fel de abuz. (Gumenâi, 2002) Datele ne dovedesc, că mulți țărani n-au putut rezista orânduirii turcești și au luat calea bejaniei, au mers la rudele lor, sau în satele boierilor lor, rămase în Moldova. Satul Trebisăuți a fost inclus în raiaua Hotinului, unde s-a aflat până în timpul războiului Ruso-Turc (1768-1774), când, după căderea cetății Hotinului, administrația rusă a restituit vechilor proprietari toate satele din raia. În recensământul populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774, efectuat de oamenii domniei, Ștefan Hurmuzachi și Constantin Chirilovici, la comanda armatei ruse, găsim satul Trebisăuți, cu 24 de case și 22 de birnici, în stăpânirea spătarului Ioan Cantacozino. Satul a rămas în componența Moldovei până în 1774, când, după pacea de la Kuciuk-Kainargi turcii au refăcut raiaua Hotinului. Ioan Cantacuzino a murit la 1789, iar unicul său fecior, Matei, la 1774, împreună cu familia, a părăsit Moldova și, o dată cu armata lui Rumeanțev, s-a retras în Rusia. A avut patru feciori, dintre care doi au făcut carieră militară. Cel mai mare, Grigore a fost un luptător neînfricat, a participat în lupte pentru Oceacov, războiul ruso-turc (1787-1791), pentru Praga, războiul ruso-polon (1792), în bătăliile de la Austerlitz și de la Eylau. A fost de mai multe ori rănit, dar și-a revenit și a rămas în armată. A căzut pe câmpul de luptă la Borodino (1812), având gradul de colonel, comandant de brigadă. Alt fecior, Gheorghe (Egor) a început serviciul în armată sub comanda lui Platonov, figură emble-

matică în cavaleria cazacilor de pe Don. S-a afirmat în luptele cu francezii, în 1813, într-un detașament de partizani. În grad de colonel, a condus regimentul 1 de ulani de la Bug. În catagrafia lăcașelor de cult ale imperiului rus din 1835, Gheorghe al lui Matei Cantacuzino apare ca epitrop al bisericii Sf. Arhanghel Mihail din Trebisăuți și stăpân al moșiei satului. A locuit la conacul său din satul Marcăuți, din care astăzi au rămas doar hrubele. Dintr-o catagrafie efectuată în 1850, îl aflăm deja stăpân pe sat și pe moșie pe Alexandru Comar, căpitan de stat major. El n-a menținut-o însă mult timp. Numele lui spune puțin, căci Alexandru Stanislav Comar, polonez de origine, a venit din Podolia. În 1821, guvernatorul Basarabiei i-a acordat lui Comar titlul de nobil rus. Alexandru Comar reprezintă un produs al emergențelor capitaliste, ajuns în Basarabia sub dominația rusească. Demult, prin anii șaizeci ai secolului XX, bătrânii din Trebisăuți vorbeau de faptul că moșia satului a fost câștigată la cărți. Comar a fost uitat, în schimb, până în prezent, oamenii vorbesc de boierul Cazimir. La 1888, Teodor Cazimir a ctitorit o biserică nouă pentru sat, în prezent considerată monument al arhitecturii de lemn. Cazimir era membru al Adunării Nobilimii din Județul Hotin și, cu aportul lui, în Trebisăuți, a fost ridicată clădirea școlii de zemstvă, conform unui proiect-tip. După cum susține Bezviconi, bunelul lui Teodor Cazimir, spătarul Panaite, pe vremea lui Scarlat Callimachi, la 1812, a trecut Prutul și a rămas în Basarabia. Cazimirii au ținut moșii la Văscăuți, Trebisăuți, Cernoleuca. Feciorul lui Teodor, Constantin Cazimir a fost un mare filantrop și un om politic vizionar. A studiat la Academia agricolă „Petrovskaia" din Moscova și a obținut gradul de doctor în științe agricole. A fondat și a fost primul director al școlii agricole din Grinăuți. Moșiile lui deveniseră și terenuri experimentale pentru selecția plantelor și animalelor. A obținut rase noi de cai de tracțiune și de călărie, de oi de caracul. A fost preocupat de ameliorarea solului și aplicarea asolamentelor. Pe lângă cerealele și ierburi furajere, cultiva rapiță, in, cânepă, fasole, mazăre, bobi. În timpul lucrărilor agricole, urmărea nu numai experimentul biologic, ci și comportamentul tinerilor țărani; selectându-i pe cei mai capabili, îi trimitea, din contul lui. la învățătură, convins, că anume ei, vor contribui la propășirea satelor. Ca membru al consiliilor școlare județene Hotin și Soroca, a contribuit la deschiderea a circa 20 de școli. Din propriile resurse, a susținut studiile a câtorva sute de tineri, care s-au regăsit, mai apoi, în mediul social al satelor, păstrând vie memoria lui Constantin Cazimir. În funcție de timpul istoric în care au trăit nobilii moldoveni, boierii din neamul Cantacuzino și Cazimir au fost conștienți, că satele și oamenii lor, obștea sătească sunt organisme perene, păstrătoare de memorie, de cultură, de civilizație și erau convinși de faptul, că omul e sub vremi și nu vremile sub om. Din poziția lor de stăpâni, au înțeles că pot supraviețui numai împreună: ei și satul, și bogatul și săracul. În calea tuturor răutăților, se poate rezista numai prin insistență, prin credință și religie, cultură și învățătură, răbdare și compasiune, vrere și putere.

Satul Trebisăuți s-a ridicat o dată cu biserica. Comunitatea de agricultori, formată din 15-20 de familii, – care practicau mai mult creșterea animalelor, a bovinelor și a ovinelor, decât a cerealelor – la vremea atestării, când popa Cozma a înche-

iat actul de comerț, avea deja biserica sa. Era mică, făcută din nuiele lipite cu lut și acoperită cu stuf, ca și casele țăranilor. Biserica din Trebisăuți aparținea de episcopia Rădăuților, fondată în 1402 de către Alexandru cel Bun, unde au intrat parohiile și mănăstirile din nordul Moldovei. După revenirea Basarabiei în componența Statului Unitar Român, Petru Constantinescu – Iași a publicat o lucrare cu monumentele de arhitectură și artă din Basarabia. Într-o fotografie prezenta imaginea bisericii din satul Sângera, județul Hotin, menționând, că la fel arăta și biserica din Trebisăuți ”Sf. Arhanghel Mihail”, ridicată pe la 1710, care a păstrat un antimis din 1707 [3, p. 74]. Era o construcție din lemn, în formă de navă, cu baza încadrată în cruce și era acoperită cu șindrilă. Meșterii acelor timpuri respectau școala veche a bisericilor de zidărie, de pe vremurile lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Astfel, țăranii dintr-un sat mic, cum era Trebisăuți, din generație în generație, aveau grijă de sufletele lor, își formau valorile și identitatea într-o biserică de lemn, la fel de frumoasă ca și cele din zidărie, care constituia, împreună cu celelalte biserici, un tot întreg arhitectural. Biserica n-a rezistat timpului și a fost descompusă în 1914. Pe locul altarului ei, sătenii au așezat o capelă, unde se mai văd urmele vopselelor din secole trecute și se păstrează patru cruci de fier, bătute pe nicovală, care au fost înălțate pe vechea biserică. Biserica nouă, de asemenea, a fost făcută din lemn, însă după un proiect tipic, de arhitectură rusească de cult, pentru localitățile din imperiu ce depășeau 500 de locuitori. Astfel, biserica din sat poate adăposti azi 50 de persoane, cel mult. În timpurile sovietice, comuniștii - atei au închis lăcașele creștine, dar biserica Sf. Arhanghel Mihail a rămas deschisă, căci era mică și nu prezenta pericol mare pentru ideologia bolșevică; cu atât mai mult, că preotul paroh Vasile Bârcă era trecut de 80 de ani, și plecarea lui la cele veșnice ar fi însemnat și închiderea bisericii. Dar n-a fost să fie cum au vrut ei. Părintele Vasile a trăit și a păstrat făclia credinței până la vârsta onorabilă de 94 de ani. A rezistat până s-a schimbat la Moscova conducerea de vârf a partidului și a slăbit puțin și presiunea asupra bisericii. În timpurile grele, pentru oamenii satului, biserica a semănat germeni de speranță și încredere, de dragoste și sacrificiu pentru un viitor mai bun. Biserica le-a inspirat rezistența și toleranța. I-a unit și i-a făcut să fie mai puternici. Odată cu democratizarea societății, astăzi, la Trebisăuți, au fost deschise și trei case de rugăciuni ale unor confesiuni, ce aparțin: creștinilor adventiști de ziua a șaptea; martorilor lui Iehova și baptiștilor. Cercetarea sociologică dovedește că la Trebisăuți se declară: ortodocși – 89 % dintre locuitori; – 7% se consideră baptiști, adventiști, martor ai lui Iehova etc.; 3 % – se consideră atei. La rândul lor, în celelalte localități: – 93,7% sunt ortodocși; – 0,3% catolici; – 4% baptiști, adventiști, martori ai lui Iehova etc.; – 2% atei. Datele respective vorbesc de faptul, că, la Trebisăuți, oamenii ar fi mai toleranți față de credința aproapelui lor (asta, dacă nu ținem cont și de faptul, că parohul bisericii nu locuiește în sat, împreună cu enoriașii, ci în oraș, și, în lipsa lui, se afirmă celelalte confesiuni).

La întrebarea *cât de des se roagă* răspunsurile respondenților s-au repartizat, după cum urmează. În *Trebisăuți*: de câteva ori pe zi – 15%; în fiecare zi – 46%; de câteva ori pe săptămână – 15%; cel puțin, o dată pe săptămână – 12%; o dată în

câteva săptămâni sau mai rar – 4%; deloc – 8%. *În celelalte localități*: de câteva ori pe zi – 14%; în fiecare zi – 40%; de câteva ori pe săptămână – 13%; cel puțin, o dată pe săptămână – 13%; o dată în câteva săptămâni sau mai rar – 13%; deloc – 9%. Acești indicatori nu vorbesc numai de faptul, cât de religioși sunt omenii, cât de des apelează la ajutorul divinității, dar și de modul cum ei se regăsesc, cum manifestă stăpânire de sine în clipele grele, de îndurerare, sau de slavă și înălțare, ori de liniște și mulțumire. În principiu, deferență mare nu există, între oamenii din Trebisăuți și din celelalte localități în ceea ce privește apelarea la spiritul divin. Totuși, sătenii din Trebisăuți mai des invocă divinitatea, rostind rugăciuni. Această stare de spirit a oamenilor poate fi explicată și prin faptul, că în sat, la ei, biserica a fost deschisă permanent.

Școala ca instituție de învățământ din cele mai vechi timpuri s-a aflat pe lângă biserică. Ca și în alte sate, la Trebisăuți, mai întâi, a fost înființată o școală eparhială – la 1861, care din 1900 a devenit de zemstvă, adică a administrației locale din Rusia țaristă. Însă, faptul, că până în 1861, la Trebisăuți, – cel puțin, în documente, – n-a existat clădirea unei școli, nu înseamnă că toți locuitorii satului erau neștiutori de carte. Mărturia hotarului moșiei, la 1670, a fost iscălită de martori, iar cei neștiutori de carte ”au pus degetul”. Deja, atunci, administrația satelor, vătămanii, juzii, ocolașii, în mare parte, erau știutori de carte. Chiar dacă nu existau școli în sens clasic, copiii țăranilor înstăriți, în timpul liber, mergeau să învețe a citi și a scrie la dascălul din sat. La Trebisăuți, la sfârșitul sec. XIX, a fost școală, cu învățători precum Olga Crinițchi, Alexandru Cazacu, Maria Bucinschi, Vera Ignatovici, însă ei făceau lecțiile în limba rusă, pe care țăranii n-o înțelegeau și nici nu se grăbeau s-o cunoască. Din aceste considerente, părinții preferau să-și țină odraslele acasă, să-i învețe ei ce știau mai bine – muncile agricole ș.a., așa cum au apucat din bătrâni. Lucrurile s-au schimbat abia după unirea Basarabiei cu România și trecerea învățământului la limba română. Atunci, în școală, au venit tineri învățători cu studii pedagogice, vorbitori de limbă română: Teofan Cubleac, Elena Cubleac, fiica preotului Vasile Bârcă, Eugen Drăghișteanu (Capusteac), – originar din sat –, Zina Drăghișteanu, Elena Samborschi. Ei au reușit, din greu, să facă ca țăranii să depășească suspiciunea față de școală și intelectuali. În centrul activităților s-au plasat soții Eugen și Zina Drăghișteanu. Dânșii au făcut ca școala să adere la Fundația ”Regele Carol”, au luat legătura cu Institutul Social Român, condus de Dimitrie Gusti și cu Fundația ”Astra”, au înființat căminul cultural, unde au organizat, mai întâi, cursuri țărănești pe timp de iarnă. Ingineri, agronomi, medici, profesori, țineau în fața țăranilor, – pre limba lor –, prelegeri pe teme de agricultură, apicultură, economie rurală, sănătate publică, istorie; unele fiind însoțite și de demonstrații de filme etc. La început, sătenii priveau cu neîncredere activitatea tinerilor învățători, apoi – se adunau de nu încăpeau în sală și erau nevoiți să șadă pe pervazurile de la ferestre. Tot atunci a fost deschisă o bibliotecă cu 3200 de cărți de interes gospodăresc, dar și de literatură artistică valoroasă. Biblioteca a trezit interesul țărancelor pentru lectură, numărul cărora, în 1935, trecea de 40, o adevărată performanță. Activitatea învățătorilor, în decurs de doi ani, s-a

simțit în viața economică și culturală a satului. În colaborare cu tânărul preot Serghei Radomschi, – înzestrat cu o voce excepțională, – au organizat un cor, ce a devenit vestit și dincolo de hotarele județului. Au fost deschise cercuri de activitate teatrală și de dans. Satul creștea numeric. Conform recensământului general al populației României, în 1930, în Trebisăuți, au fost înregistrați 2275 locuitori cu 656 mai mult față de numărul locuitorilor din anul 1917. Sporul natural datora creșterii natalității și ameliorării situației economice a țăranilor după reforma agrară din 1921. Cum mărturisea într-un interviu Eugen Drăghișteanu, directorul școlii de șapte ani din localitate, în 1939 fundația ”Regele Carol” urma să lanseze la Trebisăuți primul proiect de sat – model din județul Hotin. Proiectul prevedea construirea unei biserici noi, de asemenea și o școală dotată cu laboratoare și săli de clasă spațioase, un oficiu poștal, un centru de sănătate, o baie comunală și un cămin cultural. Însă n-a fost dat să fie așa. Declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial și ”eliberarea” Basarabiei de către forțele militare ale regimului stalinist au schimbat cursul vieții. Corpul didactic al scolii din Trebisăuți a luat calea refugiului, salvându-se de teroarea bolșevică. Satul Trebisăuți, ca și toate localitățile Moldovei Sovietice, a fost supus operațiilor staliniste ”de purificare”, de intimidare prin frică, teroare, înfometare. În urma celor trei valuri de deportări, a mobilizării bărbaților tineri în armata sovietică și nimicirii lor pe front, a deceselor provocate de foametea organizată – numărul locuitorilor în sat s-a redus considerabil. După eliberarea sovietică, pe altarul supraviețuirii, satul a adus un sacrificiu enorm. Numărul populației anului 1939 (satul înregistra 2275 locuitori, la Recensământul populației României din 29 decembrie 1930) s-a restabilit abia în 1959 (2314 locuitori, conform Recensământul populației din Uniunea Sovietică). În anii șaizeci ai sec. XX, în Moldova Socialistă s-a închegat un alt tip de societate și a pus stăpânire pe oameni civilizația sovietică. Un rol important în acest proces l-a jucat anume școala sovietică cu învățământ obligatoriu și la toate nivelurile, fără plată. În școală a fost format un corp didactic nou, din cadre aduse din alte părți, care mult timp nu se reținea în localitate. Abia la începutul anilor cincizeci, au apărut absolvenți ai școlilor pedagogice, originari din sat, aceștia fiind elevii anilor treizeci, educați în atmosfera entuziasmului interbelic, de atunci. Între 1946-1961, școala și-a menținut profilul de șapte ani. În această perioadă, au susținut examenele de absolvire 316 tineri, dintre care cei mai mulți – 35, în anul 1954, iar cei mai puțini – 11, în anul 1948, anul de după foame. În anii 1963-1970, școala a fost de opt clase, cu un număr total de 296 absolvenți, dintre care cei mai mulți – 48, în 1965, iar cei mai puțini – 17, în 1963. În anii 1971-1987, școala a avut statut de școală medie, unde au învățat și elevi din satul Bulboaca. În această perioadă, au absolvit studiile medii 438 de tineri și tinere, iar, concomitent, au obținut și certificat de opt clase, 545 de elevi, dintre care au plecat la școli medii în alte localități, la colegii și școli profesionale, ori au rămas să muncească în colhoz – 107. În anii 1988 – 2006, școala a avut statut de școală medie generală de unsprezece clase, unde au însușit programul ciclului inferior de liceu și au susținut examene de absolvire a nouă clase, elevi din Trebisăuți și satele vecine: Bulboaca, Corestăuți, Marcăuți – 528 de tineri și tinere,

iar studii medii de unsprezece clase, au obținut – 357. În perioada 2008-2025, școala deține statutul de liceu, unde învață și elevi veniți din satele megieșe. Prezentăm numărul elevilor și satele lor de baștină în *Tabelul 1*. Numărul elevilor, pe anii de studii 2006-2024, în liceul satului Trebisăuți.

***Tabelul 1*. Numărul elevilor, pe anii de studii 2006-2024, în liceul satului Trebisăuți**

Anul de studii	Nr. total de elevi	clasele I-IV	clasele V-IX	clasele X-XII	Din nr. total: Veniți din:			
					Bulboaca	Colicăuți	Mărcăuți	Corestăuți
2006-2007	290	66	162	62	24	-	1	-
2007-2008	301	70	141	90	22	-	2	-
2008-2009	285	68	133	84	20	-	2	-
2009-2010	262	68	108	86	11	-	1	-
2010-2011	258	74	100	84	16	-	1	-
2011-2012	257	66	90	101	21	6	-	-
2012-2013	233	69	98	66	23	6	1	1
2013-2014	227	71	90	66	23	6	1	1
2014-2015	206	65	101	40	20	-	1	1
2015-2016	228	72	114	42	41	-	1	1
2016-2017	207	68	102	37	32	-	-	1
2017-2018	224	67	111	46	42	-	-	1
2018-2019	225	69	108	48	36	-	-	-
2019-2020	227	71	114	42	38	1	-	-
2020-2021	218	75	99	44	37	1	-	-
2021-2022	221	75	99	47	41	1	-	-
2022-2023	203	64	93	46	35	-	-	1
2023-2024	210	61	104	45	35	1	-	1

Sursa: Elaborat de autor.

Analizând datele din *Tabelul 1*, constatăm, că liceul din Trebisăuți a avut cei mai mulți elevi în anii 2007-2008 – 301, dintre care, numai din sat – 277 și cei mai puțini în 2022-2023 – 203, dintre care, din sat – 167. Referitor la numărul de absolvenți de liceu din anii 2008-2023, acesta a oscilat între 40 și 9 elevi. Analizând registrele școlare, aflăm, că în 2008-2013, toți absolvenții au susținut examenele de BAC, apoi, începând cu 2013, din 23 de absolvenți, numai 13 au susținut examenele de BAC, iar în 2014, din 40 – 8; în 2016, din 15 – 4; în 2017, din 8 – 8; în 2018, din 9 – 7; în 2019, din 19 – 9; în 2021, din 9 – 8; în 2022, din 14 – 10; în 2023, din 12 – 8. Din 2013, s-a micșorat și numărul de elevi, care au optat pentru studii liceale. Scăderea interesului

pentru studiile liceale s-a dovedit a fi în dependență, nu de cunoștințele acumulate, ci de notele de trecere la examenele de BAC. Acest fapt, este urmarea luptei cu corupția în sistemul de învățământ, declanșată în 2013, de Ministerul Educației. Nu este numai consecința instalării camerelor de supraveghere în sălile de examene. Până atunci, corupția în sistemul de învățământ reușise să devalorizeze importanța cunoștințelor și să instaureze în școli cumpărarea examenelor și nu promovarea unui învățământ bazat pe performanțe, în baza concurenței loiale între elevi. Ministerul a intervenit pentru a contracara coruperea și a promova învățământul de calitate. Evoluția numerică a elevilor în sistemul de învățământ școlar nu exprimă numai starea componentei social-demografice, dar și a potențialului uman în creștere, a acumulării de capital uman în unitatea socială. Cei mai mulți elevi în Trebisăuți au fost înregistrați în anii 1963-1971, când satul a avut și cel mai mare număr de locuitori – 2451. În baza registrelor de studii, am analizat numărul absolvenților școlii din Trebisăuți în anii 1948-2024, al elevilor care au continuat învățământul, al specialiștilor care, după studii, au revenit și s-au stabilit în viața socială și economică a satului și al acelora care au plecat definitiv. Am considerat, că evoluția indicatorilor respectivi, selectați o dată la zece ani, pe parcursul întregii perioade, va ilustra tendințele acumulării de capital uman în localitate, bazele căruia au fost puse de școala satului, întru consolidarea dezvoltării comunității. În 1948, au absolvit patru clase 50 de elevi, dintre care trei au plecat să învețe la școli profesionale. Restul – au rămas la munci agricole în sat. Din cei plecați, a revenit doar o singură persoană, care s-a afirmat, în școală, ca specialist cu studii pedagogice. Din cei 11 absolvenți ai programului de șapte clase, au plecat la studii – patru și numai unul a revenit în sat. În 1958, din 27 de absolvenți a șapte clase, au plecat să învețe – șase. Au revenit – doi specialiști în domeniul pedagogiei. În 1969, au absolvit opt clase – 46 elevi și eleve, dintre care – 18 au plecat la învățătură, și au revenit în sat – 10. În 1979, din 27 absolvenți ai programului de opt clase, definitiv, din sat, au plecat – 5 persoane și din 32 de absolvenți de studii medii, au plecat definitiv – 5. În 1989, din 26 absolvenți ai programului de opt clase, 9 – au plecat definitiv, iar din 14 absolvenți de studii medii, au plecat pentru totdeauna – 3. În 1999, din 34 absolvenți a opt clase, 2 – au plecat fără întoarcere; din 19 absolvenți de studii medii, au plecat definitiv – 12. În 2009, din 46 absolvenți ai casei a XI-cea, s-au întors în sat – 8, iar din 25, care au susținut examenele de BAC în sat, au revenit – 3. În 2019, din cei 22 de absolvenți ai programului de XI clase, s-a întors în sat – 1 persoană și din cei 9 tineri și tinere, care au susținut examenul de BAC, a revenit în sat – 1 persoană. Prin urmare, în anii 1948-1958, satul Trebisăuți a plătit tribut culturii și civilizației un potențial uman în descreștere, timp de zece ani, de la 6 la 4 tineri și tinere cu capacități intelectuale. După absolvirea instituțiilor de învățământ, ei au fost trimiși să muncească în alte localități, nu numai în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, dar și mai departe, în Uniunea Sovietică, ceea ce înseamnă, că circa 20 de tineri și tinere au părăsit definitiv satul. În sat, în acești ani, au revenit absolvenții studiilor pedagogice. Școala era în curs de formare. Tributul plătit cu potențial uman a crescut în anii 1959-1999, în fiecare deceniu, în

medie cu câte 11 persoane, de la an la an, sau, în total – 440 de persoane dotate cu capacități intelectuale, gândire creativă, dar și cu abilități profesionale, capabile să concureze și să obțină performanțe în domenii diverse. Satul a pierdut capital uman, însă totodată a și câștigat, căci persoane cu studii, care au părăsit definitiv satul, sunt mai puține decât cele care au revenit definitiv să locuiască în sat și care s-au încadrat în viața comunității. Balanța a înclinat în direcția plecării de potențial uman, începând cu mileniul doi, și a luat amploare în deceniul doi al sec. XXI, continuând și în prezent. În anii 2019-2024, în sat, au revenit, doar, câte 1 sau 2 persoane tinere, specialiști calificați cu studii. În prezent, satul contemporan Trebisăuți consumă rezervele de capital uman acumulate în deceniile precedente. Totodată, oamenii satului sunt conștienți de însemnătatea educației și a învățământului. La întrebarea: ”*Cât de importantă consideră educația pentru succesul unei persoane?”* Răspunsurile respondenților s-au distribuit, *în Trebisăuți*: deloc importantă – 0%; puțin importantă – 4%; așa și așa – 7%; oarecum importantă – 4%; foarte importantă – 85%. *În celelalte localități*: deloc importantă – 2%; puțin importantă – 2%; așa și așa – 12%; oarecum important – 19%; foarte importantă – 65%. Cetățenii, – mai mulți la Trebisăuți, cu diferența de 20% față de celelalte localități – consideră, pe bună dreptate, că succesul unei persoane este strâns legat de educația acesteia, de cunoștințele și abilitățile ei. Fără educație, cunoștințe și abilități, nici omul și nici colectivul uman, nu rezistă la provocările condițiilor nocive de mediu social.

În continuare, prezentăm indicatorii cantitativi, – ce ilustrează capacitățile cetățenilor din spațiul rural – de adaptare, în situații de criză, provocate de anumiți factori din exteriorul comunităților.

Rezistența la șocuri de ordin economic social, financiar, sanitar, de mediu. Respondenții au fost întrebați cum au suportat, în ultimul an, – înainte de a fi chestionați, – posibile încercări neordinare, dar frecvente în societate. Prezentăm indicatorii stării morale, obținuți în baza răspunsurilor.

1. Pierderea bruscă a veniturilor din cauza a) rămânerii fără loc de muncă, b) orelor de lucru reduse sau c) cheltuielilor neașteptate. Î*n Trebisăuți: n*u am avut astfel de șocuri – 70%; impactul asupra familiei: mic/deloc – 7%; mediu – 15%; are – 7%. *În celelalte localități*: nu am avut astfel de șocuri – 62%; impactul asupra familiei: mic/deloc – 9%; mediu – 19%; mare – 10%.

2. Bolile sau vătămările grave, care au implicat costuri medicale ridicate sau au redus capacitatea de a lucra. *În Trebisăuți*: nu am avut astfel de șocuri – 48%; impactul asupra familiei: mic/deloc – 11%; mediu – 33%; mare – 7 %. *În celelalte localități*: nu am avut astfel de șocuri – 38%; impactul asupra familiei: mic/deloc – 19%; mediu – 26%; mare – 17%.

3. Dezastre, precum inundații, incendii, alunecări de teren etc., care au condus la deteriorarea proprietăților și au perturbat viața de zi cu zi. *În Trebisăuți*: nu am avut astfel de șocuri – 93%; impactul asupra familiei: mic/deloc – 7%; mediu – 0%; mare – 0 %. *În celelalte localități*: nu am avut astfel de șocuri – 77%; impactul asupra familiei: mic/deloc – 11%; mediu – 8%; mare – 4%.

Analiza indicatorilor respectivi dovedește rezistența morală, dar și fizică a cetățenilor în situațiile de șoc. Circa 30% dintre locuitorii satului Trebisăuți au suferit *în urma reducerii de venituri, a rămânerii fără loc de muncă, a cheltuielilor neașteptate.* Aceste flageluri au afectat, mai mult sau mai puțin, 22% din familii. Cât privește celelalte localități, numărul de locuitori afectați, luați împreună, constituie 38 %, iar de familii ce au suferit, mai mult sau mai puțin, formează 29%.

Bolile, vătămările grave, care au implicat costuri medicale ridicate au afectat, în satul Trebisăuți – 52% din populație și, mai mult sau mai puțin, – 40% din numărul de familii. Referitor la celelalte localități, numărul de locuitori afectați constituie – 62 %, iar al familiilor ce au suferit, mai mult sau mai puțin, – 43%.

Incendii, alunecările de teren și alte intemperii au afectat – 7% dintre locuitorii satului Trebisăuți și n-au avut nici un fel de impact asupra familiilor. Privitor, însă, la celelalte localități, au avut astfel de șocuri – 23% dintre locuitori, cu impact asupra a – 23% dintre familii.

În urma constatărilor expuse, considerăm, că rezistența cetățenilor satului Trebisăuți în situații de șoc, în linii mari, nu se deosebește de starea de rezistență în situații de șoc din celelalte localități. O problemă vulnerabilă pentru capacitatea de rezistență a cetățenilor din spațiul rural prezintă cheltuielile pentru redresarea stării de sănătate.

Registrul primăriei satului Trebisăuți, la 1 ianuarie 2025, atestă 1812 locuitori; cu 190 de locuitori mai mulți decât înregistra la sfârșitul anului 1917 registrul bisericii Sf. Arhanghel Mihail. Regresul demografic în satul Trebisăuți este provocat de migrația la oraș și peste hotare a persoanelor tinere. Procesul a început în anii șaizeci ai sec. XX, când localitățile rurale deveneau surse pentru completarea eșaloanelor de tineret, ce plecau organizat la îndemnul partidului comunist, cu foi de drum comsomoliste, la pământurile de țelină din Kazahstan, sau la valorificarea bogățiilor Siberiei. Însă, în acele vremuri, potențialul reproductiv al satelor depășea considerabil pierderile de populație provocate de migrațiune. Ele s-au făcut simțite, când s-a deschis circulația liberă în lumea globalizată. Când tineri și tinere, după absolvirea școlii, au plecat la studii în orașe, de unde nu s-au întors la baștină, ci au luat drumul spre țările dezvoltate economic, unde au găsit o civilizație mai avansată; acolo, formându-și familii și stabilindu-se cu traiul. Astfel, școala satului a încetat să producă capital uman numai pentru nevoile comunității, ci, – indirect și nesilită de nimeni, – tot mai mult, educă forțe tinere pentru creșterea economică a țărilor dezvoltate.

Concluzii

Școala este o instituție socială producătoare de capital uman primar. Ca și în alte sate din Moldova, în Trebisăuți școala a luat ființă mai întâi pe lângă biserică. Biserica fiind locaș de credință în Dumnezeu, dar și de cultură, de regăsire de sine al oamenilor, de instruire și de păstrare a memoriei. Mai târziu, școala eparhială a devenit școală a administrației locale din Rusia țaristă. În acea perioadă, școala a

fost cu predare în limba rusă, fără plată și neobligatorie. Faptul, că învățământul era într-o limbă neînțeleasă de săteni, a făcut ca instituția progresistă, de culturalizare și deșteptare a populației, cum era școala în sine, să nu fie acceptată de țărani, ba dimpotrivă, să alimenteze neîncrederea față de intelectuali. Școala din Trebisăuți a trecut la o nouă fază de dezvoltare, a devenit de șapte clase, învățământ fără plată, cu predare în limba română, după Unirea Basarabiei cu România. O dată cu apariția tinerilor intelectuali de obârșie țărănească, din partea locului, în sat au fost înființate: căminul cultural, biblioteca rurală și filiala fundației ”Regele Carol”. Toate aceste instituții neguvernamentale au fost angajate, împreună cu biserica, într-un amplu proces de culturalizare, unde au fost atrași o mare parte din locuitorii satului. Grație profesorilor, învățătorilor de țară, a entuziasmului lor, școala a devenit catalizator al energiilor ce puneau în mișcare viața rurală și schimbau traiul sătenilor, formau un mediul social nou și năștea o civilizație nouă. După cel de Al Doilea Război Mondial, școala sătească a intrat în faza transformărilor caracteristice regimului sovietic. Învățământul primar a devenit general, obligatoriu și fără plată, însă, în mod obligațional, a fost angajat în studierea limbii ruse și promovarea idealurilor comuniste. Școala și-a îndeplinit, fără rezerve, misiunea de producător de capital uman primar, contribuind la creșterea economică și culturală nu numai a satului, dar și a unui spațiu imens, ce se numea Uniunea Sovietică și cuprindea a șasea parte a lumii. În prezent, școala se află într-o fază nouă a dezvoltării sale, care corespunde cu eforturile societății de instaurare a unui regim democratic, a libertăților economice și a schimbărilor radicale în sistemul de drept. În această perioadă, școala dovedește neputințe în fața provocărilor. Conservatoare de felul ei, școala continuă să meargă pe făgașul bătătorit de ani, acoperindu-se numai cu voalul promovării învățământului de calitate. Astfel, școala, până în prezent, atâta timp cât mai sunt surse demografice, reușește să producă capital uman ce se adaptează ușor la schimbări, într-un mediu social nou, în toate țările contemporane unde este acceptat, numai nu acasă, în mediul unde s-a format. Este necesar, acum, cât încă n-a bătut al doisprezecelea ceas, ca școala să schimbe paradigma învățământului, s-o orienteze pe făgașul dezvoltării sociale durabile, de formare a unui capital uman rezistent față de noxele inerente schimbărilor, ce apar într-un mediu social în transformare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Boga, I. Documente basarabene. Mărturisiri hotarnice (1602-1814), Chișinău, Tipografia ”Dreptatea”, 1938
2. Constantiniu, F. O istorie sinceră a poporului român, București, Univers Enciclopedic, 1987
3. Constantinescu – Iași, P. Basarabia arheologică și artistică, Chișinău, Tipografia Băncii Comerciale Cooperative, 1933
4. Dediu, I. Enciclopedie de ecologie, Chișinău, Știința, 2010

5. Drimba, O. Istoria culturii și civilizației, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985
6. Gorovei, Ș. Cantacuzinii moldoveni, Magazin istoric Nr.4(193), aprilie 1983
7. Gumenâi, I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806, Chișinău, Civitas, 2002
8. Larionescu, M., Mărginean, I., Neagu, G. Constituirea clasei mijlocii în România, București, Editura Economică, 2006
9. Morin, E. Paradigma pierdută: natura umană, Iași, Apollonia, 2013
10. Hrib, B. Reziliența, București, Tritonic, 2020
11. Toşa, I. Câteva informații privind proprietatea asupra pământului În satul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea 10-Acta-Musei-Maramorosiensis-X-2014_096 (1).pdf, accesat 15.07. 2025
12. Маркевич, В. Поздние трипольские племена Северной Молдавии, Кишинёв, Штиинца, 1981
13. Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives - PMC, accesat 07.07.2025
14. European Union Global Strategy eugs_review_web.pdf, accesat 08.07.2025
15. Gane, C. Trecute vieți de doamne și domnițe. Vol. I. Chișinău, Univesitas, 1991.